

СПЕЦИФІКА НАВЧАННЯ В. Б. КІСІНА У КИЇВСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ ІНСТИТУТІ ТЕАТРАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА ім. І. К. КАРПЕНКА-КАРОГО

У цій статті досліджено специфіку навчання відомого українського театрального і телевізійного режисера, мистецького педагога, завідувача кафедри режисури телебачення КДІТМ ім. І. К. Карпенка-Карого, кандидата мистецтвознавства, професора, заслуженого діяча мистецтв України Віктора Борисовича Кісіна в режисерсько-акторській майстерні патріарха української театральної педагогіки, відомого режисера і театрознавця, колишнього «березильця» М. П. Верхацького у Київському державному інституті театрального мистецтва ім. І. К. Карпенка-Карого.

Ключові слова: Віктор Борисович Кісін, студент, майстерня, Київський державний інститут театрального мистецтва ім. І. К. Карпенка-Карого.

В этой статье исследована специфика учебы известного украинского театрального и телевизионного режиссера, творческого педагога, заведующего кафедрой режиссуры телевидения КГИТИ им. И. К. Карпенко-Карого, кандидата искусствоведения, профессора, заслуженного деятеля искусств Украины Виктора Борисовича Кисина в режиссерско-актерской мастерской патриарха украинской театральной педагогики, известного режиссера и театроведа, бывшего «березолева» М. П. Верхацкого в Киевском государственном институте театрального искусства им. И. К. Карпенко-Карого.

Ключевые слова: Виктор Борисович Кисин, студент, мастерская, Киевский государственный институт театрального искусства И. К. Карпенко-Карого.

This article explores the specifics of the study of the famous Ukrainian theater and television director, the art teacher, the head of the department of the directing on television of KSITA in the name of I. K. Karpenko-Karyi, the PhD of the art studies, professor, Honored Art Worker of Ukraine Viktor Borisovich Kisin in the director-actor's workshop of the patriarch of Ukrainian theater pedagogy, well-known director and theater scientist, former «Berezilivets» M. P. Verkhatskyi at the Kyiv State Institute of Theater Arts in the name of I. K. Karpenko-Karyi.

Key words: Viktor Borisovich Kisin, student, workshop, Kyiv State Institute of Theater Arts in the name of I. K. Karpenko-Karyi.

Актуальність цього дослідження зумовлена потребою вивчення творчої спадщини провідних вітчизняних митців, які зробили багато для розбудови української культури. Одним із них є відомий український театральний і телевізійний режисер, мистецький педагог, завідувач кафедри режисури телебачення КДІТМ ім. І. К. Карпенка-Карого, кандидат мистецтвознавства (1980), професор (1995), заслужений діяч мистецтв України (1993) Віктор Борисович Кісін (14 квітня 1933, м. Хабаровськ, Російська Федерація – 4 вересня 1997, м. Київ, Україна), який був одним з перших українських вчителів екранних

мистецтв, котрі спеціалізувались у галузі телебачення.

Проблема, якій присвячене дослідження полягає в тому, що українськими мистецтвознавцями недостатньо досліджувалися студентські роки видатного українського режисера театру і телебачення, актора, мистецького педагога В. Б. Кісіна. І це особливо важливо у контексті нещодавнього вісімдесятип'ятирічного ювілею митця.

Виходячи з проблеми, ми визначимо мету дослідження: проаналізувати та дослідити специфіку навчання В. Б. Кісіна в режисерсько-акторській майстерні М. П. Верхацького у Київському

державному інституті театрального мистецтва ім. І. К. Карпенка-Карого.

Життя, мистецьку і педагогічну діяльність В. Кісіна досліджували багато вітчизняних мистецтвознавців і діячів культури, зокрема, В. Скура-тівський [1; 2], В. Горпенко [3], Л. Наумова [4–6], В. Вітер [7], С. Марченко [8], О. Будникова [6], Р. Ширман [9], В. Хмельницький [10], В. Образ [11], Т. Дейнегіна [12], Г. Десятник [13], С. Порожна [14], І. Довженко [15], О. Безручко [16; 17] та ін. Однак, зважаючи на масштаб митця, можна констатувати, що ще недостатньо проаналізований етап становлення Віктора Борисовича Кісіна у Київському державному інституті театрального мистецтва ім. І. К. Карпенка-Карого.

Науковими завданнями цієї статті є: дослідити студентських років видатного українського режисера театру і телебачення, актора, мистецького педагога В. Б. Кісіна; з'ясувати ситуацію з переходом із майстерні М. О. Кнебель на акторському факультеті Московського державного театрального училища ім. М. С. Щепкіна до об'єднаної акторсько-режисерської майстерні М. П. Верхацького у Київському державному інституті театрального мистецтва ім. І. К. Карпенка-Карого; реконструювати його перший досвід педагогічної роботи під час допомоги вчителю – М. П. Верхацькому у Київській театральній студії при Будинку культури «Більшовик»; проаналізувати участь Віктора Кісіна у липні-серпні 1958 року в роботі «Молодіжного театру».

Після закінчення середньої школи В. Кісін вступив на акторський факультет Московського державного театрального училища ім. М. С. Щепкіна в майстерню учениці К. С. Станіславського Марії Осипівни Кнебель.

У офіційній біографії митця було зазначено, що Віктор Кісін з другого курсу училища перевівся до Київського державного інституту театрального мистецтва ім. І. К. Карпенка-Карого, проте насправді ситуація була дещо іншою: «Юнак з київської вулиці Саксаганського без проблем поступив в московське театральне щепкінське училище. Але незабаром не “послухався” і знявся у фільмі “Атестат зрілості” (у якому дебютував і Василь Лановий), за що тоді був покараний. Довелося піти з училища і поступати в Київський театральний інститут ім. Карпенка-Карого» [18]. Цю ситуацію можна пояснити тим, що у радянський час театральні педагоги на перших курсах суворо забороняли власним учням зніматися у фільмах.

Незважаючи на таке суворе покарання, В. Кісін «все життя був духовно пов'язаний зі своїм

педагогом Марією Осипівною Кнебель і надалі стежив за її працями» [19, 244].

У Київському державному інституті театрального мистецтва ім. І. К. Карпенка-Карого Віктор Кісін потрапив до майстерні патріарха української театральної педагогіки, відомого режисера і театрознавця, колишнього «березільця», режисера-лаборанта, секретаря режисерського штабу «Березоля» Л. С. Курбаса Михайла Полієвктовича Верхацького.

Віктор Кісін міг порівнювати двох учителів – з Москви та Києва: «Я мав з ким порівняти Михайла Полієвктовича як педагога. Кнебель, у якій я вчився в Москві (і яка того часу теж була скромним доцентом), була в театральній педагогіці фігурою видатною. Але вже з перших днів спілкування з Верхацьким я відчув, що прилучився до справжнього скарбу, до натури дуже впливової, хоча тривалий час не міг розгадати механізм його педагогічної магії. Для учнів він був зразком саме професора – за рівнем культури, ерудицією, простотою викладання, умінням енергійно “вести”, вселятися у їхню душу як незаперечний авторитет, як жива совість. І все це без найменшого тиску» [20, 185].

Віктор Кісін разом з іншими однокурсниками, щоб мати режисерську практику понад навчальну програму, активно брав участь у мистецько-педагогічному експерименті вчителя – заснуванні при Будинку культури «Більшовик» у м. Києві театральної студії для українських старшокласників.

К. Григор'єв у «Литературной газете» розповідав про роботу театральної студії: «Ми були присутніми на черговому занятті старшої групи, яке проводив М. Верхацький. Йому допомагав асистент, студент третього курсу режисерського факультету Віктор Кісін. На уроці з акторської майстерності студійці виконували вправи “на відношення до предмету”» [21].

Як видно зі статті, помічником Михайла Верхацького був Віктор Кісін. Зупинимось на цьому етапі становлення молодого режисера більш детально. Оскільки юнаків і дівчат у віці від 13-ти до 17 років, які мріяли поступити до театральної студії було дуже багато, а місць усього лише шістьдесят, вирішили влаштувати три тури вступних іспитів, в яких Віктор Кісін разом з однокурсниками активно допомагав своєму вчителю. Навчальна програма була ґрунтовною: заняття з акторської майстерності, техніки мови, вокалу, сценічного руху, музичної грамоти, історії театру тощо. Після такого навчання найкращих студійців рекомендували для вступу до Київського державного інсти-

туту театрального мистецтва ім. І. К. Карпенка-Карого.

Отож ще під час власного навчання В. Кісін був залучений до театральної педагогіки, базованої на засадах мистецького об'єднання «Березіль». Забігаючи наперед, відзначимо, що робота в цій театральній студії надалі буде проаналізована й описана в дисертації знову ж таки під науковим керівництвом М. П. Верхацького.

Віктор Кісін, також ще студентом, щоб опанувати новий на той час вид аудіовізуального мистецтва, працював асистентом режисера на Київській студії телебачення.

Наприкінці навчання у Київському державному інституті театрального мистецтва ім. І. К. Карпенка-Карого В. Кісін взяв участь у ще одному творчому експерименті Михайла Верхацького, що знову ж таки базувався на досвіді Леся Курбаса. Цією найзаповітнішою втіленою педагогічною мрією М. П. Верхацького, за словами Віктора Банька, була організація «Молодіжного театру»: «Наш курс з виставами “Хазяїн” І. Тобілевича, “Готель «Асторія»” О. Штейна, “Смерть Тарелкіна” І. Сухова-Кобиліна об'їхав усі тодішні комсомольсько-молодіжні новобудови Дніпропетровська, Кривого Рога, Донбасу. Це були незабуті гастролі майбутнього “Молодіжного”» [22, 213].

Віктор Кісін разом з іншим випускником-режисером Львом Удовенком у липні 1958 року в газеті «Київський комсомолец» розповів про плани новоствореного молодіжного театру: «Як прибудемо до Дніпропетровська, обов'язково виступимо перед робітниками паровозного депо. Адже там трудився наш Толя Пазенко, он той сіроокий, що поспішає кудись східцями. Покажемо залізничникам п'єсу “Готель «Асторія»”. В ній Анатолій виконує роль самовідданого і скромного журналіста Трояна. Так звітуватиме молодий актор перед робітничим колективом, який дав йому путівку в життя. У Луганську своєрідний екзамен складатиме перед шахтарями Ваня Сорокін» [23].

На жаль, цей театр після закінчення гастролей закрили і всі учні Михайла Верхацького роз'їхалися до призначених державою театрів. Так, зокрема, після отримання диплома з відзнакою за спеціалізацією «режисер драматичного театру», Віктор Кісін працював режисером Одеського українського драматичного театру, Кримського російського драматичного театру, Театру-студії кіноактора при Київській кіностудії художніх фільмів імені Олександра Довженка, Київської студії телебачення, студії «Укртелефільм», Навчального театру своєї «альма матер».

Проте найбільше В. Б. Кісін уславився саме як мистецький педагог, який успішно виховував молодих акторів та режисерів театру і телебачення у Київському державному інституті театрального мистецтва ім. І. К. Карпенка-Карого.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити, що поставлені наукові завдання виконані: досліджено студентські роки видатного українського режисера театру і телебачення, актора, мистецького педагога В. Б. Кісіна; з'ясовано ситуацію з переходом із майстерні М. О. Кнебель на акторському факультеті Московського державного театрального училища ім. М. С. Щепкіна до об'єднаної акторсько-режисерської майстерні М. П. Верхацького у Київському державному інституті театрального мистецтва ім. І. К. Карпенка-Карого; реконструйовано його перший досвід педагогічної роботи під час допомоги вчителю М. П. Верхацькому у Київській театральній студії при Будинку культури «Більшовик»; проаналізовано участь Віктора Кісіна у липні-серпні 1958 року в роботі «Молодіжного театру».

Проте, зважаючи на масштаб значення Віктора Борисовича Кісіна для української культури, перспективи наукових розвідок життя, мистецької і педагогічної діяльності митця залишаються великими.

Джерела та література

1. Скуратівський В. Л. Віктор Борисович Кісін. Передне слово / В. Л. Скуратівський // В. Б. Кісін: режисер, науковець, педагог : колективна монографія [наук. ред. : О. В. Безручко]. – К. : Видав. центр КНУКіМ, 2016. – Т. 1. – С. 4–12.
2. Скуратівський В. Л. Унікальне, незамітиме місце в українській національно-культурній структурі В. Б. Кісіна / В. Л. Скуратівський // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «В. Б. Кісін та Інститут кіно і телебачення Київського національного університету культури і мистецтва», 14 грудня 2017 р., м. Київ / Упорядник О. В. Безручко. – К. : Видав. центр КНУКіМ, 2017. – Ч. 2. – С. 72–74.
3. Горпенко В. Г. Телевізійна педагогічна школа: минуле і сучасне / В. Г. Горпенко // В. Б. Кісін: режисер, науковець, педагог : колективна монографія [наук. ред. : О. В. Безручко]. – К. : Видав. центр КНУКіМ, 2016. – Т. 1. – С. 61–82.
4. Наумова Л. М. Окремі положення теоретичних пошуків В. Б. Кісіна. Поняття видовища / Л. М. Наумова // В. Б. Кісін: режисер, науковець, педагог : колективна монографія [наук. ред. : О. В. Безручко]. – К. : Видав. центр КНУКіМ, 2016. – Т. 1. – С. 127–141.
5. Наумова Л. М. Про моїх учителів / Л. М. Наумова // Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого : збірник наукових праць. – К., 2011. – Вип. 9. – С. 254–263.
6. Будникова О. О. Віктор Борисович – вчитель, колега, друг / О. О. Будникова, Л. М. Наумова // В. Б. Кісін: режисер, науковець, педагог : колективна монографія [наук.

- ред. : О. В. Безручко]. – К. : Видав. центр КНУКіМ, 2016. – Т. 1. – С. 52–60.
7. Вітер В. Віктор Кісін: на шляху до видовища / Василь Вітер // Кіно-Театр. – 2011. – № 2. – С. 30–34.
  8. Марченко С. М. Віктор Кісін – піонер відеотехнологій, новатор кіномови (на матеріалі відеосеріалу «Останній доказ королів») / С. М. Марченко // В. Б. Кісін: режисер, науковець, педагог : колективна монографія [наук. ред. : О. В. Безручко]. – Київ : Видав. центр КНУКіМ, 2016. – Т. 1. – С. 103–126.
  9. Ширман Р. Н. Вчитель вчителів / Р. Н. Ширман // В. Б. Кісін: режисер, науковець, педагог : колективна монографія [наук. ред. : О. В. Безручко]. – К. : Видав. центр КНУКіМ, 2016. – Т. 1. – С. 192–198.
  10. Хмельницький В. І. Віктор Кісін в моєму творчому житті / В. І. Хмельницький // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «В. Б. Кісін та Інститут кіно і телебачення Київського національного університету культури і мистецтва», 14 грудня 2017 р., м. Київ / Упорядник О. В. Безручко. – К. : Видав. центр КНУКіМ, 2017. – Ч. 2. – С. 90–92.
  11. Образ В. Ф. Педагогічна діяльність Віктора Борисовича Кісіна / В. Ф. Образ // В. Б. Кісін: режисер, науковець, педагог : колективна монографія [наук. ред. : О. В. Безручко]. – К. : Видав. центр КНУКіМ, 2016. – Т. 1. – С. 142–188.
  12. Дейнегіна Т. О. Кадр, який тривав усе Життя / Т. О. Дейнегіна // В. Б. Кісін: режисер, науковець, педагог : колективна монографія [наук. ред. : О. В. Безручко]. – К. : Видав. центр КНУКіМ, 2016. – Т. 1. – С. 83–98.
  13. Десятник Г. О. Погляд з небокрай / Г. О. Десятник // В. Б. Кісін: режисер, науковець, педагог : колективна монографія [наук. ред. : О. В. Безручко]. – К. : Видав. центр КНУКіМ, 2016. – Т. 1. – С. 99–102.
  14. Порожна С. Г. Віктор Кісін – Вадим Чубасов: творчий тандем / С. Г. Порожна // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «В. Б. Кісін та Інститут кіно і телебачення Київського національного університету культури і мистецтва», 14 грудня 2017 р., м. Київ / Упорядник О. В. Безручко. – К. : Видав. центр КНУКіМ, 2017. – Ч. 2. – С. 36–39.
  15. Довженко І. Б. Відлуння педагогічних настанов Віктора Кісіна: до проблеми «загальнокультурного успадкування» / І. Б. Довженко // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю «В. Б. Кісін та Інститут кіно і телебачення Київського національного університету культури і мистецтва», 14 грудня 2017 р., м. Київ / Упорядник О. В. Безручко. – К. : Видав. центр КНУКіМ, 2017. – Ч. 1. – С. 65–69.
  16. Безручко О. В. В. Б. Кісін: шлях в режисуру та педагогіку видовищних мистецтв / О. В. Безручко // В. Б. Кісін: режисер, науковець, педагог : колективна монографія [наук. ред. : О. В. Безручко]. – К. : Видав. центр КНУКіМ, 2016. – Т. 1. – С. 13–51.
  17. Безручко О. В. Кісін Віктор Борисович / О. В. Безручко // Безручко О. В. Вітчизняна кінорежисерська школа: персоналії : монографія. – К. : КиМУ, 2013. – Т. 5. – С. 136–168.
  18. «С Вами хоть на Луну» – говорили Віктору Кісіну : [ред. ст.] // Сегодня. – 2003. – № 94 (1439), 25 апреля.
  19. Кісін В. Режисера як мистецтво та професія; Життя. Актор. Образ. Із творчої спадщини / В. Б. Кісін. – К. : Видав. дім «КМ Academia», 1999. – 268 с.
  20. Кісін В. Кілька необов'язкових штрихів до портретів Леся Курбаса / В. Б. Кісін // Михайло Верхацький. 100: дні і праця, листування, спогади сучасників: до 100-річчя з дня народження / [упоряд. М. Лабінський]. – К. : Проза, 2004. – С. 182–190.
  21. Григорьев К. Режисер пришел на завод / К. Григорьев // Литературная газета. – 1957. – 22 января.
  22. Баєнко В. Любов і чуйність / Віктор Баєнко // Михайло Верхацький. 100: дні і праця, листування, спогади сучасників: до 100-річчя з дня народження / [упоряд. М. Лабінський]. – К. : Проза, 2004. – С. 213–214.
  23. Кісін В. Маршрут молодіжного театру / Віктор Кісін, Лев Удовенко // Київський комсомолец. – 1958. – 20 липня.

References

1. Skurativskiy, V. L. Viktor Borysovych Kisin. Perednie slovo (2016) // V. B. Kisin: rezhysler, naukovec, pedahoh : kolektyvna monohrafiia [nauk. red. : O. V. Bezruchko]. – K. : Vydav. tsentr KNUKiM, 2016. – T. 1 [in Ukrainian].
2. Skurativskiy, V. L. Unikalne, nezamistyme mistse v ukrainskii natsionalno-kulturnii strukturi V. B. Kisina (2017) // Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu «V. B. Kisin ta Instytut kino i telebachennia Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv», 14 hrudnia 2017 r., m. Kyiv / Uporiad. O. V. Bezruchko. – K. : Vydav. tsentr KNUKiM. – Ch. 2 [in Ukrainian].
3. Horpenko, V. H. Televiziina pedahohichna shkola: mynule i suchasne (2016) // V. B. Kisin: rezhysler, naukovec, pedahoh : kolektyvna monohrafiia [nauk. red. : O. V. Bezruchko]. – K. : Vydav. tsentr KNUKiM, 2016. – T. 1 [in Ukrainian].
4. Naumova, L. M. Okremi polozhennia teoretychnykh poshukiv V.B. Kisina. Poniattia vydovyscha 92016) // V. B. Kisin: rezhysler, naukovec, pedahoh : kolektyvna monohrafiia [nauk. red. : O. V. Bezruchko]. – K. : Vydav. tsentr KNUKiM. – T. 1 [in Ukrainian].
5. Naumova, L. M. Pro moikh uchyteliv (2011) // Naukovий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого : збірник наукових праць. – К. – Вип. 9 [in Ukrainian].
6. Budnykova, O. O. Viktor Borysovych – vchytel, koleha, druha (2016) // V. B. Kisin: rezhysler, naukovec, pedahoh : kolektyvna monohrafiia [nauk. red. : O. V. Bezruchko]. – K. : Vydav. tsentr KNUKiM. – T. 1 [in Ukrainian].
7. Viter, V. Viktor Kisin: na shliakhu do vydovyscha (2011) // Kino-Teatr. – № 2 [in Ukrainian].
8. Marchenko, S. M. Viktor Kisin – pioner videotekhnologii, novator kinomovy (na materialii videoserialu «Ostanni dokaz koroliv») (2016) // V. B. Kisin: rezhysler, naukovec, pedahoh : kolektyvna monohrafiia [nauk. red. : O. V. Bezruchko]. – K. : Vydav. tsentr KNUKiM. – T. 1 [in Ukrainian].
9. Shyman, R. N. Vchytel vchyteliv (2016) // V. B. Kisin: rezhysler, naukovec, pedahoh : kolektyvna monohrafiia [nauk. red. : O. V. Bezruchko]. – K. : Vydav. tsentr KNUKiM. – T. 1 [in Ukrainian].
10. Khmelnytskyi, V. I. Viktor Kisin v moiemu tvorcomu zhytti (2017) // Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu «V. B. Kisin ta Instytut kino i telebachennia Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv», 14 hrudnia 2017 r., m. Kyiv / Uporiadnyk O. V. Bezruchko. – K. : Vydav. tsentr KNUKiM. – Ch. 2 [in Ukrainian].
11. Obrab, V. F. Pedahohichna diialnist Viktora Borysovycha Kisina (2016) // V. B. Kisin: rezhysler, naukovec, pedahoh : kolektyvna monohrafiia [nauk. red. : O. V. Bezruchko]. – K. : Vydav. tsentr KNUKiM. – T. 1 [in Ukrainian].
12. Deinehina, T. O. Kadr, yakyy tryvav use Zhyttia (2016) // V. B. Kisin: rezhysler, naukovec, pedahoh : kolektyvna monohrafiia [nauk. red. : O. V. Bezruchko]. – K. : Vydav. tsentr KNUKiM. – T. 1 [in Ukrainian].
13. Desiatnyk, H. O. Pohliad za nebokrai (2016) // V. B. Kisin: rezhysler, naukovec, pedahoh : kolektyvna monohrafiia [nauk. red. : O. V. Bezruchko]. – K. : Vydav. tsentr KNUKiM. – T. 1 [in Ukrainian].

14. Porozhna, S. H. Viktor Kisin – Vadym Chubasov: tvorchy tandem (2017) // Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu «V. B. Kisin ta Instytut kino i telebachennia Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv», 14 hrudnia 2017 r., m. Kyiv / Uporiadnyk O. V. Bezruchko. – K. : Vydav. tsentr KNUKiM. – Ch. 2 [in Ukrainian].
15. I. B. Vidlunnia pedahohichnykh nastanov Viktora Kisina: do problemy «zahalnokulturnoho uspadkuvannia (2017) // Materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu «V. B. Kisin ta Instytut kino i telebachennia Kyivskoho natsionalnoho universytetu kultury i mystetstv», 14 hrudnia 2017 r., m. Kyiv / Uporiadnyk O. V. Bezruchko. – K. : Vydav. tsentr KNUKiM. – Ch. 1 [in Ukrainian].
16. Bezruchko, O. V. V. B. Kisin: shliakh v rezhysuru ta pedahohiku vydovyschnykh mystetstv (2016) // V. B. Kisin: rezhysur, naukovec, pedahoh : kolektyvna monohrafiia [nauk. red. : O. V. Bezruchko]. – K. : Vydav. tsentr KNUKiM. – T. 1 [in Ukrainian].
17. Bezruchko, O. V. Kisin Viktor Borysovykh (2013) // Bezruchko O. V. Vitchyzniana kinorezhyserska shkola: personalii : monohrafiia. – K. : KyMU. – T. 5 [in Ukrainian].
18. «S Vamy khot na Luny» – govoryli Viktori Kisiny : [red. st.] // Segodnya. – 2003. – № 94 (1439), 25 aprelya [in Russian].
19. Kisin, V. Regisyra yak mystectvo ta profesiya; Zhyttya. Aktor. Obraz: Iz tvorchoy spadshiny 228 (1999). – K. : Vydavnichiy dim «KM Academia» [in Ukrainian].
20. Kisin, V. Kilka neoboviazkovykh shtrykhiv do portretiv Lesia Kurbasa (2004) // Mykhailo Verkhatskyi. 100: dni i pratsia, lystuvannia, spohady suchasnykiv: do 100-richchia z dnia narodzhennia / [uporiad. M. Labinskyi]. – K. : Proza [in Ukrainian].
21. Hryhorev, K. Rezhysur pryshel na zavod // Lyteraturnaia hazeta. – 1957. – 22 yanvaria [in Russian].
22. Baienko, V. Liubov i chuynist (2004) // Mykhailo Verkhatskyi. 100: dni i pratsia, lystuvannia, spohady suchasnykiv: do 100-richchia z dnia narodzhennia / [uporiad. M. Labinskyi]. – K. : Proza [in Ukrainian].
23. Kisin, V. Marshrut molodizhnogo teatru // Kyivskiy komso-molets. – 1958. – 20 lypnia [in Ukrainian].